

# A HIPERMÉDIUM NÉHÁNY RETORIKAI SZABÁLYSZERŰSÉGE

VASS LÁSZLÓ

## 0. Bevezető megjegyzések

Túlzás nélkül állíthatni, hogy a szövegek létezési formáját és feldolgozási módját alapvetően átalakító új információs technológia újfajta *retorikai* és *stilisztikai* normatívák alkalmazását kívánja meg.

Az új információs technológia – elektronikus hálózatra kapcsolt szövegblokkok, szövegcsaládok, kialakításával – sokkal jobban tudja kezelni a szöveget alkotó egységek, illetőleg a különféle szövegek közötti sokrétű relációkat, mint az egyszerű lineáris organizáció, s ezáltal olyan óriási potenciált képvisel, amely gyökeresen megváltoztat(hat)ja a kommunikációban részt vevő személyek viszonyát a ‘szövegek’-hez és a nyelvhez/médiумokhoz egyaránt. Az új technológia alkalmazóinak ezért alaposan tisztában kell lenniük egyrészt a technológiaspecifikus szövegtani, retorikai és stilisztikai konvenciók, másrészt az új technikai megoldások mibenlétével és alkalmazásával annak érdekében, hogy a befogadók az új technológia által nyújtott lehetőségeket képesek legyenek optimálisan kihasználni.

Ebben a tanulmányomban az úgynevezett *hipermédiумokkal*, valamint a rájuk vonatkozó retorikai, stilisztikai kérdésekkel kívánok foglalkozni. Ehhez előljáróban szükségesnek tartom annak rövid megvilágítását, hogy a leggyakrabban előforduló alapfogalmakat milyen értelemben használom.

- *Dokumentum*: egymással valamilyen szempontból tematikusan kapcsolatba hozható szöveg-, kép-, hang- stb. anyag együttese.
- *Hipermédiум*: egy dokumentum (vagy dokumentumcsalád) komputer alkalmazásával létrehozott *nem lineáris* organizációja.
- *Hipermédiális dokumentumelem* (a továbbiak során egyszerűen *hipermédiumelem* vagy csak *elem*): egy hipermédiumban feldolgozott dokumentumnak az adott hipermédiumban önálló egységet képező része.
- *Hipermédiális dokumentumelem-kapcsolat* (a továbbiak során egyszerűen *hipermédiális kapcsolat* vagy csak *kapcsolat*): egy hipermédiumban feldolgozott dokumentum két eleme között az adott hipermédiум által létesített vagy lehetővé tett kapcsolat.
- *Navigálás* (‘hajózás’): egy hipermédiум elemeinek befogadása a hipermédiális kapcsolatok befogadó által választott és követett sorrendjében.
- *Hipermédiумok létrehozására szolgáló rendszerek*: olyan komputerprogramok (szoftverek), amelyek hipermédiумok alkotása számára készültek (például hypercard, toolbook, story space stb.).

## 1. Az alapkérdések

Az új technológia retorikája és stilisztikája három, egymással összefüggő kérdéssel szembesíti a hipermédiумok alkotóit. E kérdések nagyjában-egészében a következőképpen tehetők fel.

- (a) Hogyan célszerű az alkotóknak a hipermédiумok létrehozása során eljárniuk egyrészt a befogadók megfelelő orientálása, másrészt a hatékony és élvezetes navigálás biztosítása érdekében?
- (b) Miként informálhatják a befogadókat arról, hogy az egyes hipermédiumelemekből kiinduló hipermediális kapcsolatok hova – milyen jellegű más hipermédiumelem(ek)hez – vezetnek?
- (c) Milyen módon tudják megteremteni azokat a feltételeket, amelyek révén egy új hipermédiumba (vagy hipermédiumelembe) 'belépő' befogadó biztonságosan és otthonosan érezheti magát?

Az (a) kérdés lényegében a navigációs eszközök készletét, a (b) a kiindulópont(ok) és célpont(ok) problematikáját (lásd például KOLTAY: 1995. 115), a (c) pedig a belépési és érkezési információk státusát érinti. Az alkotó feladata nyilvánvalóan az, hogy biztosítsa a befogadásnak, az alkalmazott instrukciók interpretálásának a hatékonyságát.

## 2. Általános megjegyzések

Az alábbi alfejezetek elsősorban a LANDOW: 1991. alapján tekintik át vázlatosan a hipermediális retorika és stilisztika problémáit, illetőleg kísérlik meg rendszerbe foglalni annak szabályait, tekintettel az 1. pont alapkérdéseire. (LANDOW megállapításait az esetek egy részében leegyszerűsítettem, illetőleg az általam alkalmazott terminológiának megfelelően átfogalmaztam.)

Minthogy a hipermediális kapcsolatok döntő szerepet játszanak a navigálásban, sőt befolyásolják magát a befogadott 'tartalmat', a hipermédiумok alkotói eleget kell tegyenek a befogadók azon minimális elvárásának, hogy a hipermédiумok kapcsolatai 'reprezentálják' a szóban forgó hipermédiум használatát. A hipermédiумoknak manifesztálniuk kell, hogy 'mediális kapcsolataik hálója' szignifikáns, koherens, racionális és praktikus relációk megtestesítője.

Az első szabály ezt juttatja kifejezésre.

- (1) A mediális kapcsolatok pusztá léte arra készíti a befogadókat, hogy a mediálisan összekapcsolt médiumelemek között *célszerű és releváns összefüggéseket* várjanak el. [LANDOW: 1991. 83.]

Az ehhez kapcsolódó második retorikai szabály ekként adható meg:

- (2) A hipermédiumelemek hipermediális kapcsoltságának hangsúlyozása a *relációs gondolkodás* készségét ébreszti a befogadóban, és ilyen gondolkodásra bátorítja. [LANDOW: 1991. 83.]

Más szóval a hipermédiumokon belüli hipermediális kapcsolatok nagymértékben hozzájárulnak a komplex kritikai gondolkodás kialakításához, különösképpen pedig a többféle, lehetséges ok–okozati összefüggésre és a különféle jellegű adatok egymással kapcsolatba hozására épülő analízis képességének elsajátításához.

A harmadik szabály egy ezzel a ténnyel kapcsolatos elővigyázatossági elv.

- (3) Minthogy a hipermédiumok mintegy prediszponálják a befogadókat lényeges kapcsolatok elvárására, az olyan hipermédiumelemek és hipermediális kapcsolatok, amelyek nem tesznek eleget ennek az elvárásnak, *különösen inkoherensnek és inszignifikánsnak* mutatkoznak. [LANDOW: 1991. 83.]

Képek pusztán címfelirata például általában nem juttat kifejezésre kellően motivált összefüggéseket egy adott kép és a vele összekapcsolt hipermédiumelemek között, ilyenformán elegendő információt sem nyújt. Az ilyen elemeket tartalmazó hipermédiumokban a befogadók ezeket az elemeket, illetőleg az ilyen elemekhez vezető kapcsolatokat általában ignorálják, miként a nyomtatott könyvekben is elkerülik vagy átugorják az olvasók az első ránézésre lényegtelennek tűnő adatokat. A jól átgondolt és megvalósított hipermédiumok ezzel szemben valósággal konfrontálják az olvasót releváns információkkal és összefüggésekkel, adott esetben pedig ezek hiányával.

### 3. Az olvasók orientálásának a hipermédiumokat létrehozó rendszerek által nyújtott eszközei

A hipermédiumokban a kapcsolatok hálója kétélű eszköz: egyrészt új és produktív útvonalakat ajánl fel a befogadónak a navigáláshoz, másrészt viszont okozója lehet annak, hogy a befogadó 'elvész' a hipermédium valamely helyén. Ám a tapasztalatok azt mutatják, hogy a navigáció és az orientáció nem jelent igazán súlyos problémát. Ahhoz ugyanis, hogy a befogadó, olvasó lokalizálni tudjon egy-egy adott helyet, többféle navigációs eszköz – homecard, overview stb. – is rendelkezésére áll.

A rendszerek által nyújtott navigációs eszközök között alighanem a legfontosabb a *rendszer által előállított (generált) útvonalterkép*.

A legelőször létrehozott útvonalterképek *globális* jellegűek voltak; ezek grafikus információt szolgáltatottak minden (ikonok felhasználásával reprezentált) médiumelemről és minden kapcsolatról, melyek együttesen sajátos hálót alkottak.

Ezt követően fejlesztették ki a *lokális* útvonalterképeket, amelyeken valamennyi hipermédiumhelyen ikonok révén lehet láthatóvá tenni a lehetséges útvonalakat. Minden alkalommal, amikor a befogadó megnyit egy médiumelemet ('belép' egy médiumelembe), vagy aktivál egy korábbi, a lokális útvonalterkép transzformálódik, s ilyenformán informálja őt az adott helyen választható lehetséges további útvonalakról.

A későbbiekben kialakított *dinamikus* útvonalterképek ugyancsak ikonokkal operálnak. Egy-egy ikon által reprezentált médiumelemet dupla klikkeléssel lehet kinyitni; ezzel egyidejűleg megjelenik egy, az út lehetséges folytatására vonatkozó információ, a befogadó addig megtett útját pedig az addigi navigálás során (re)aktivált médiumelemek vertikális sorrendbe rendezett kisebb ikonjai jelzik.

#### 4. Az olvasó orientálásának alkotó által előállított eszközei

Bár a dinamikus útvonalterképek eredményesnek bizonyultak a befogadók orientálásában, hatásfokuk nyilvánvalóan nagyobb, ha kombinálva vannak a hipermédiумok *alkotói által előállított* homecardokkal, áttekintésekkel, overview fájlokkal stb. Ezek közül a legfontosabbak alighanem az elemekről és a kapcsolásokról átfogóan informáló overview-k.

A dokumentumokról/dokumentumokban való orientáció problémája természetesen nem újkeletű.

A befogadók orientálásának kérdése csupán írásos formában nehezen oldható meg. Az írás, ha többé-kevésbé rögzíti is a beszélt nyelv sajátosságait, önmagában gyakran kevésnek bizonyul. Ősi dokumentumok, tekercesek, kéziratok, kódexek tűnnek fel újra és újra, nemritkán megoldhatatlan feladatok elé állítva elemzőiket. Megfejtetni őket, de interpretátoraik általában alig vagy egyáltalán nem rendelkeznek sem a korabeli kommunikátorokkal, sem pedig az üzenetelemek lokációjára (egymásutánjára) vonatkozóan érvényesnek tekinthető ismeretekkel. Jóllehet a történetileg korábbi időszakokból származó szövegek történeti szempontból adekvát elemzése feltételezi mind az adott időszakban hatályos tudás- és hipotézisrendszerek, mind pedig a kéziratot a nyomtatott könyv analógiájára karakterizálni képes eszközök alkalmazását. Az információ 'visszanyerésére' először talán az eredetivel megegyező másolatok tettek lehetővé igényesebb megoldásokat, majd a 'fix adatok' technológiája, a könyvnyomtatás, mely direkt módon vezetett rendkívüli változásokhoz a Nyugat intellektuális kozmoszában.

A 'hozzáférhetőség' az információk visszakereshetőségének olyan követelménye, amelyet a tradicionális technológiákban a lapszámozás, az indexelés, a tartalomjegyzék, a különféle retorikai és stilisztikai szabályok stb. biztosítanak. Az olvasók és a szövegek egymástól való fizikai elválasztásában álló könyvtechnológia néhány megoldása azonban, mint például a lapszámozás vagy az argumentáció lineáris elrendezése, inkább a gazdaságossággal függ össze.

Bár a könyvnyomtatásnak is elegendő kell tennie bizonyos feltételeknek, hogy a befogadó megfelelő módon férhessen hozzá az adatokhoz, az új információs szisztémák túlmutatnak a nyelvi rögzítés és adatkezelés hagyományos formáin és eszközein. A szövegek természetét megváltoztatni készülő hipermédiум az információk feldolgozásának, egyszersmind a befogadók orientálásának új és adekvát eszközeit igényli. Általuk még nyilvánvalóbbá válhatnak a szövegek újszerű és korábbi formái közti különbségek is.

Mindezek a következő szabályokkal juttathatók kifejezésre.

- (4) A hipermédiумok alkotóinak olyan megoldásokat kell a befogadók számára felkínálniuk, amelyek gondolkodásra és kutatásra/felfedezésre ösztönzik őket. [LANDOW: 1991. 86.]
- (5) Továbbá olyan stilisztikai eszközöket ésszerű alkalmazniuk, amelyek lehetővé teszik a befogadók számára, hogy könnyen és örömmel navigáljanak. [LANDOW: 1991. 86.]

A szóban forgó eszközök a navigációs műveletek elősegítésén túlmenően biztonságot is kell hogy nyújtsanak a befogadónak. A következő szabály ezt a követelményt rögzíti.

- (6) Az orientáció eszközeinek lehetővé kell tenniük, hogy a befogadók minden esetben (a) meghatározhassák hipermédiumbeli helyüket, (b) képet alkothassanak helyük más hipermédiumbeli helyhez viszonyított helyzetéről, (c) vissza tudjanak térni kiindulási pontjukhoz, és végül (d) felkutathassanak olyan elemeket/helyeket is, amelyek nem kapcsolódnak közvetlenül ahhoz a helyhez, amelyen éppen vannak. [LANDOW: 1991. 86.]

Ezeknek a kívánalmaknak a teljesítését a hipermédiók kettős, alkotói és befogadói arculata teszi lehetővé a tervezők számára. S ha egyik-másik rendszer struktúrája nem is kíván meg minden esetben precíz megoldást, a hipermédiók alkotóinak gondoskodniuk kell a befogadók kiszolgálásának megfelelő eszközeiről.

Előnyös, ha a befogadó hierarchikusan organizált overview- (= áttekintés)rendszer alapján kezdheti meg navigálását. A hetedik szabály az overview-kkal kapcsolatos.

- (7) Az alkotóknak a hipermédiókra vonatkozóan többféle overview-t célszerű létrehozniuk, így segítve a befogadót, hogy minél könnyebben hozzáférhessen annak alkotóelemeihez. [LANDOW: 1991. 95.]

## 5. Az indulás retorikája

A hipermédiók általában kis, horizontális téglalapok formájában szolgáltatnak 'kapcsoló információk'-at a befogadók által végrehajtható operációkhoz. A dinamikus szisztémák ezenkívül a tájékozódás és navigálás sajátos, általános és specifikus eszközeivel is rendelkeznek. Az előbbi lehetővé teszi, hogy a befogadó áttekinthesse az éppen aktivált hipermédiumban tartalmazott valamennyi anyagot, de nem jelzi, hogy azokhoz mely kapcsolók tartoznak hozzá. Az utóbbi speciális információkkal (többek között az egységek megnevezésének menüben megjelenő formájával) irányítja a befogadót a különféle médiumelemekhez. Az alkotó a következő szabály érvényesítésével is segítheti a kapcsolók interpretációját.

- (8) Szövegtől vagy képtől független (azaz hozzájuk nem rendelt) kapcsolót nem tanácsos alkalmazni, mert az dezorientálhatja a befogadót. [LANDOW: 1991. 96.]

Dezorientáció például egyrészt akkor keletkezik, amikor a befogadó 'elveszett'-nek érzi magát a hipermédiumban, s úgy érzékeli, hogy nem képes meghatározni a saját helyzetét, másrészt akkor, amikor valamely hipermédiumbeli helyről nem tud visszatérni annak korábbi aktivációihoz.

- (9) Egy kapcsolat létrehozásakor vagy egy kapcsolatot jelző szimbólum alkalmazásakor nem szabad elfelejteni, hogy valamennyi kapcsolat kétirányú. [LANDOW: 1991. 96.]

Az olyan rendszerekben tehát, amelyek automatikusan csak egyirányú kapcsolást tesznek lehetővé, a hipermedium alkotóinak manuálisan kell kétirányú kapcsolatokat létrehozniuk.

- (10) Tanácsos elkerülni olyan (szavakhoz vagy kifejezésekhez rendelt) kapcsoló alkalmazását, amely csupán az érkezési helyekre vonatkozóan nyújt információkat, a kiindulási pontokra vonatkozóan nem. [LANDOW: 1991. 97.]

Ha egy rendszer képes sokszoros úti célokat feltüntetni, egy – két vagy több médiumelemet összekötő – partikuláris kapcsolatjelző kétirányú kapcsoló jellegének hangsúlyozása nem olyan alapvető.

A következő szabály a kapcsolók elhelyezésére vonatkozik.

- (11) A kapcsolatjelzőt olyan szövegrész közelében kívánatos elhelyezni, amely érzékelteni képes a kapcsolás érkezési helyének várható természetét. [LANDOW: 1991. 97.]

Az alkotónak szöveges dokumentumokban is üdvös érkezési helyeket minősítő, szövegspecifikáló kifejezéseket alkalmaznia, mert a befogadónak, mielőtt elhagyja éppen adott hipermediumhelyét, szüksége lehet egy arra vonatkozó globális elképzelésre, hogy mit várhat el a jelzett, új médiumhelyen.

Mind a szöveges, mind a grafikus dokumentumok hipermediális feldolgozása igényli a következő két szabály realizálását.

- (12) A hipermediumok készítése során olyan állításokkal vagy kérdésekkel ajánlatos segíteni a befogadókat, amelyek nyilvánvaló motivációt nyújtanak a kapcsolások követésére. [LANDOW: 1991. 97.]

- (13) Ha lehet, specifikus információval kell szolgálni egy kapcsolás érkezési helyéről, arra közvetlen módon is felhíva a figyelmet. [LANDOW: 1991: 98.]

Egy kapcsolás érkezési helyének legprecízebb jellemzése a befogadó közvetlen invitálása, hogy útját a szóban forgó érkezési hely felé vegye. Ilyen jellemzés alkalmazása, amellyel takarékosan kell bánni, elsősorban bibliográfiai információkra, kulcsszavak definíciójára való utalások esetében ajánlatos.

## 6. A megérkezés retorikája

A megérkezés *vizuális* médiumelemek kapcsolása esetén általában lényegesen több gondot okoz, mint verbálisak esetében.

Egy grafikus képnek valamely más anyaggal való társításakor a konvencionális címek rendszerint nem képesek adekvát módon útbaigazítani a befogadót. Ezért célravezető érvényt szerezni a következő szabályoknak.

- (14) Grafikus elemeket szövegek hozzárendelésével együtt praktikus szerepeltetni annak érdekében, hogy a befogadó (tartalmi) kapcsolatot tudjon létesíteni a kiindulási és az érkezési pont között. [LANDOW: 1991. 98.]
- (15) A vizuális anyaghoz rendelt teljes szöveg szolgáljon 'bevezetés'-ül, ne csupán annak egy-két kezdő mondata. [LANDOW: 1991. 99.]
- (16) Egy adott képhez rendelt szövegnek nem kell valamennyi releváns információt tartalmaznia, amit az alkotó óhaja szerint a befogadónak tudnia kellene; ellenkezőleg, elegendő annak hangsúlyozása, hogy ez a kapcsolat egyáltalán létezik. [LANDOW: 1991. 99.]
- (17) A szövegek ne csupán informálják a befogadót, hanem biztosítsák is arról, hogy az adott kapcsolat lényeges összefüggést képvisel. [LANDOW: 1991. 99.]

A nem várt, értékes adatokat szolgáltató vizuális információ nyilvánvalóan segíti érvényre jutni azt az elvet, amely szerint a felhasználó tájékozódásának célja a kapcsolatok gyors és könnyű feltalálása, munkájának elsődleges vezérelve pedig a relevancia.

A megérkezés kezelése *verbális* médiumelemek kapcsolása esetén lényegesen kevesebb problémát jelent.

## 7. A dokumentumegységek hosszúsága a hipermédiumban

Milyen stílus- vagy dokumentumelőkészítési szabály vezethető le abból a tényből, hogy a hipermédiumok egymással összekapcsolt médiumelemekből állnak? Ellentétben a nyomdatechnológiával, mely a nyelv kapacitását a szöveg lineárisan folytonos formáinak létrehozására használja, a hipermédiumok egy-egy adott médiumhelyre vonatkozóan különböző odavezető útvonalak, illetőleg onnan kiinduló elágazások létesítésére ösztönöznek. Minden információrendszernek megvan a maga sajátos erőssége, a hipermédiumok erőssége az, hogy olyan individuális elemekből állnak, amelyek a legkülönbélebb más individuális elemekhez különféle módokon és különféle utakon kapcsolódhatnak. Más szóval: a nyomtatott médiummal szemben, mely az adatok organizálása, valamint interpretálhatósága miatt szükségszerűen alkalmazza az információk egyfajta lineáris elrendezését, a hipermédium inkább párhuzamokra, nem lineáris elrendezésre ösztönöz, még ha lineáris kapcsolatokat is lehetővé tesz. Az ilyen, mondjuk így hálószerű

struktúrák szükségképpen nagyobb aktivitást igényelnek a befogadótól. A hipermédiu-  
mok alighanem legfontosabb sajátossága éppen az egymással összekapcsolt 'olvasási  
egységek' létrehozásában áll. A következő szabály az ezeknek az egységeknek a létreho-  
zására irányuló dokumentumelőkészítéssel kapcsolatos, s a következőképpen fogalmazha-  
tó meg.

- (18) A dokumentumelőkészítés során a médiumelemeket (az 'olvasási egy-  
ség'-eket) kis terjedelmű blokkokként hozzuk létre azzal a céllal, hogy  
a hipermédiu-  
m kapcsolási kapacitását a legelőnyösebben kihasz-  
nálhassuk. [LANDOW: 1991. 100.]

A hipermédiu-  
m ma gyakran tartalmaznak nyomtatott könyvekből származó szö-  
vegeket. Az ezekből létrehozott médiumelemek rendszerint egyesítik az írás két techno-  
lógiaját: a más médiumelemekkel való összekapcsoltságot és az eredeti szöveg lineáris-  
an rögzített folyamatosságát. Az ilyen szövegegységeket tartalmazó hipermédiu-  
m létrehozása veti fel a kérdést, hogyan lehet megőrizni legalkalmasabban az eredeti szö-  
vegek épségét, amelynek struktúrája fontos szerepet játszhat hatása létrejöttében. Az  
alapkérdés ezzel kapcsolatban az, hogy a hipermédiu-  
mhoz való adaptálás során a nyom-  
datechnika számára készült szövegek eredeti olvasási egységeit fel szabad-e dar-  
abolunk rövidebb egységekre, vagy egy ilyen feldarabolás megsérti az eredeti szöveg  
integritását. Néhány irodalmi mű könnyen adaptálhatónak látszik egy hipermédiu-  
mhoz, más művek azonban az eredeti forma megsértése nélkül nem.

- (19) Amikor hipermediális feldolgozás számára adaptálunk könyvtechnoló-  
giával készült anyagokat, lehetőleg ne sértsük meg az eredeti szö-  
vegorganizációt. Ha azonban az adaptált szöveg természetes módon  
oszlik szegmentumokra, ezek a szegmentumok képezzék a médium-  
elemek (olvasási egységek) bázisát. A hipermédiu-  
m változatnak termé-  
szetesen meg kell őriznie az eredeti megelőző és következő szekció  
közötti kapcsolatot is, az eredeti szövegorganizáció értelmének megőr-  
zése érdekében. [LANDOW: 1991. 101.]

## 8. Észrevételek a dinamikus elemeket is tartalmazó hipermédiu- mokkal kapcsolatban

A fenti alfejezetek olyan dokumentumok kapcsolások útján létrehozott hiperme-  
diális átalakításának szabályait tárgyalták, amelyek alkotóelemei – szövegek, képek, dia-  
gramok és ezek különböző kombinációi – *statikusak*.

Animációt (például egy sejt osztódási folyamatának digitalizált megjelenítését)  
és/vagy hangot (állat üvöltését, humán beszédet vagy zenét) is magában foglaló *kineti-  
kus* vagy *dinamikus* dokumentumanyagok még viszonylag újkeletűek, s lényegében  
abban térnek el a statikus formáktól, hogy egy folyamatot is tartalmaznak. Ebben a be-  
fogadó relatíve passzív szerepbe kerülhet, a hipermédiu-  
m inkább 'közvetítő médium'-  
má válhat, mint interaktív jellegűvé.



Ennek elkerülése érdekében a hipermédium alkotójának egyrészt kívánatos minden esetben feltüntetnie a nem statikus médiumelemek dinamikus jellegét, másrészt célszerű képessé tennie a befogadót arra, hogy bármikor megállíthasson egy folyamatot, s annak környezetét rövid úton elhagyhassa. Ezekhez alkalmazhat címkéket, ikonokat, minden olyan eszközt, amellyel pontos információt nyújthat az elemek és eljárások jellegéről, s amelyek felhasználásával a befogadók megőrizhetik aktivitásukat.

## 9. Záró megjegyzések

Az új információs technológia a szövegek és képek elektronikusan kapcsolt blokkjainak, családjainak alkalmazásával sajátos retorikai és stilisztikai normák alkalmazását kívánja meg. E normák eltérnek a fizikailag elszigetelt lapok kötött sorrendjére vonatkozó szabályoktól. S jöllehet az 'olvasási egység'-blokkokon belül azonos jellegű kapcsoló és organizáló eszközöket alkalmaz a nyomtatott médium is és a hipermédium is, amikor a szóban forgó egységek elektronikusan kapcsolódnak blokkokká, a problémák és a lehetőségek új skálája jelenik meg.

## Irodalomjegyzék

BARRET, E. (ed.):

1988. *Text, ConText, and Hypertext: Writing with and for the Computer*, Cambridge Mass., MIT Press.

BOLTER, J. D.:

1990. *Writing Space: The Computer in the History of Literacy*, Hillsdale, Lawrence Erlbaum.

CONKLIN, J.:

1987. *Hypertext: An introduction and survey*, »I.E.E.E. Computer«, 20, 9, 17–41.

COOMBS, J. H.:

1990. *Hypertext, Full Text, and Automatic Linking*, SIGIR 90 (Technical Report), Providence (R. I.), Institute for Research in Information and Scholarship.

DELANY, P., LANDOW, G. P. (eds.):

1991. *Hypermedia and Literary Studies*, Cambridge, MIT Press.

DEROSE, S. J.:

1990. *CD Word Tutorial: Learning CD Word for Bible Study*, Dallas, CD Word Library.

DUCHASTEL, P. C.:

1990. *Discussion: Formal and Informal Learning with Hypermedia*, in JONASSEN, Mandl (eds.).

FOELSCH, O. K. E.:

1989. *Hypertext-like Environments in HyperCard: The Beginning Phase of the Brown, Dartmouth, Harvard Language Workstation Project*, Hanover N. H., Dartmouth College Language Resource Center.

HEIM, M.:

1987. *Electric Language: A Philosophical Study of Word Processing*, New Haven, Yale University Press.

HOFMANN/SIMON:

1995. *Problemlösung Hypertext. Grundlagen – Entwicklung – Anwendung*. Carl Hanser Verlag, München, Wien.

- JONASSEN, D. H., MANDL, H. (eds.):  
 1990. *Designing Hypertext/Hypermedia for Learning*, Heidelberg, Springer.
- JOYCE, M.:  
 1988. *Siren Shapes: Exploratory and constructive hypertexts*, »Academic Computing«, 3, 4, 10–14; 37–42.
- KOLTAY Tibor:  
 1995. A hipertext szövegségéről. In: PETŐFI S. János – BÉKÉSI Imre – VASS László (szerk.): *Szemiotikai szöveg- és nyelv-elmélet 8. A verbális szövegek szemiotikai megközelítésének aspektusaihoz (III)*, Szeged, JGYTF Kiadó, 115-126.
- KUNSZENTI Ágnes:  
 1995. Interaktív multimédia tanítási-tanulási célra. In: TERESTYÉNI Tamás (főszerk.): JEL-KÉP, 1995. 2. 69-81.
- LANDOW, G. P.:  
 1989. *Hypertext in literacy education, criticism, and scholarship*, »Computer and the Humanities«, 23, 173–198.  
 1990. The Rhetoric of Hypermedia: Some Rules for Authors. In: DELANY, Paul – LANDOW, George, P. (szerk.): *Hypermedia and Literary Studies*, MIT Press, Cambridge, Massachusetts, London, 81-103. *Learning How to Write Means Learning How to Think*, 1989. Copertino Calif., Apple Computers. *Linking the Continents of Knowledge: A Hypermedia Corpus for Discovery and Collaborative Work in the Sciences, Arts, and Humanities*, 1988. Providence (R. I.), Institute for Research in Information and Scholarship.
- MARCHIONINI, G.:  
 1990. *Evaluating Hypermedia-Based Learning*, in JONASSEN, Mandl (eds.).
- MARCHIONINI, G., SCHNEIDERMAN, B.:  
 1988. *Finding facts vs. browsing in hypertext systems*, »Computer«, 21, 1, 70–80.
- MAYES, T., KIBBY, M., ANDERSON, T.:  
 1990. *Learning about Learning from Hypertext*, in JONASSEN, Mandl (eds.).
- NELSON, T. H.:  
 1981. *Literary Machines*, Swarthmore (Pa.), pubblicato in proprio (tr. it. dell' edizione del 1990: *Literary Machines 90. 1*, Padova, Muzzio, 1992.).
- PETŐFI S. János:  
 1995. A hipertextuális irodalom a perszonál komputer elterjedt alkalmazásának korszakában. In: PETŐFI S. János – BÉKÉSI Imre – VASS László (szerk.): *Szemiotikai szöveg- és nyelv-elmélet 8. A verbális szövegek szemiotikai megközelítésének aspektusaihoz (III)*, Szeged, JGYTF Kiadó, 153-172.
- SMITH, J. B., WEISS, S. F.:  
 1988. *Hypertext* (Special Issue), »Communications of the ACM«, 31, 7.
- TÖLGYESI János:  
 1995. Multimédia, hipermedia és ami még utána jön ... In: TERESTYÉNI Tamás (főszerk.): JEL-KÉP, 1995. 2. 61-68.
- VASS László:  
 1995. Hipertextus az irodalomban és az oktatásban. Média 6 Rádió.

## **SOME RHETORIC REGULARITIES IN THE HYPERMEDIUM**

**LÁSZLÓ VASS**

Recent information technology when applying electronically linked panels of texts and pictures requires to apply new and proper rhetoric and stylistic norms. Norms of this kind may differ from rules referring to the strict order of pages which are physically isolated from each other. The present study describes 19 rhetoric and stylistic rules of the so called hypermedium.